

ח"א: שיטות הפוסקים בבעלות מחזיקי מניות

שיטת האחרונים

שיטת מהרי"א הלוי וסיעתו • חברה ציבורית וחברה פרטית • החברות כיום • שיטת מהר"ם שיק וסיעתו • שיטת הצפנת פענח וסיעתו • חברה ציבורית וחברה פרטית

שיטת המנחת יצחק

תשובת המנחת יצחק - שיטת היד שאול • ראיות בסברא לגדר בעלות חברה בע"מ, והכרעת המנחת יצחק • ראיות בהלכה שהביא המנחת יצחק • מו"מ הלכתי בנידון בין המנחת יצחק למועדים וזמנים • מדוע לדעת המנחת יצחק שורש החילוק תלוי בזכות הצבעה

שיטת פוסקי הדור

דעת האגרות משה • דעת הגרי"ש אלישיב • דעת הרבה מפוסקי הדור • דעת המנחת יצחק

שיטת הברית יהודה

סיכום כלל השיטות

אוצר החכמה
3366358

שיטת האחרונים

שיטת מהרי"א הלוי וסיעתו

החמץ, ואינם מצווים באיסור בל יראה ובל ימצא, ושוב הקשה שהרי יכולים למכור את המניות שברשותם, וע"ז כתב כי בעלי המניות כלל אינם נחשבים כבעלי החמץ¹. וכעין זה כתב עוד במק"א (שם סימן נד) שאין איסור ללוות מבנק שיש בו מניות לישראל, כי חברי הדירקטוריון הם שמלווים את הכסף, והדבר ממש ניכר

נידון בעלות מחזיקי מניות בחברה בע"מ, לגבי אחריותם לאיסורי התורה שנעשים בחברות, כבר עלה לפני גדולי האחרונים.

בשו"ת מהרי"א הלוי (ח"ב סימן קכד) דן האם מותר להחזיק במניות של חברה שיש ברשותה חמץ, וכתב להתיר משום שאין בידי בעלי המניות לבער את

1. וז"ל: "ומעתה כבר ביארתי דגוף החמץ אינו של בעלי האקציען, ואין להם שום רשות לא לאכלו ולא למכרו או לבערו, רק שאחריותו עליהם, ...מ"מ נראה להתיר בנידון דידן אם נאמר דגוף החמץ אינו

שבחברה עיקר הכוונה היא שהכסף יהיה שייך לבנק ולא לבעלי המניות².

ועיקר טעמו כי אין לבעלי המניות שום צורה כבעלים בממון החברה, שמתנהלת רק ע"י הדירקטוריון של החברה. וכן כתב בשו"ת האלף לך שלמה (אורח חיים סימן רלח) לגבי איסור חמץ³.

ובשו"ת מלמד להועיל (ח"א סימן צא) הביא מלשון הג"ר אליעזר

הילדסהיימר זצ"ל שכתב מעצמו כדעת מהרי"א הלוי⁴, וכן נראה הסכמת המלמד להועיל גופא שהביא לדברי מהרי"א הלוי. וכ"כ הגר"א אברהם עלברג זצ"ל בקובץ תל תלפיות (הודפס בהמשכים החל משנת תרס"ט) והו"ד בברית יהודה (פרק ל הערה מג ד"ה ובתל תלפיות), ובשו"ת חשב האפוד (ח"א סימן סב) העיד שדן בנידון זה לפני הגאון משטעבין, והגאון הראה לו את תשובת מהרי"א הלוי. ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ז סימן כו) כתב ע"ז:

של בעלי האקציען, וכנודע שאין להם שום רשות ליכנס ולהשתמש במקומות השייכים להגיזעלשאפט, א"כ אף שאם יאבד החמץ ההפסד על בעלי האקציען, מ"מ הו"ל כמקבל אחריות על חמצו של עכו"ם בבית עכו"ם."

2. וז"ל: "נראה דגם הפוסקים האוסרים מודו בנ"ד ליכא כאן שום ענין שליחות לא מהמלוה ולא מהלוה, דהרי מעולם לא דיבר המלוה עם הדירעקטור שום דיבור מהלואה, כי האקציענרע נותנין המעות להקאסירער נגד השייך אשר הוא נותן להם, והעושה הלואה הוא הדירעקטור, ואח"כ מקבל הלואה המעות מהקאסירער, וראיית הט"ז (סימן קס ס"ק יא) ממודר הנאה, ובגוונא דנ"ד הרי גם במודר הנאה מותר, כיון דלא משוי ליה אידך שליח בהדיא, כמו שכתב הר"ן בנדרים (לו: ד"ה ה"נ, ועיין בגמרא כתובת ע:), ועוד דהא משנה שלימה שנינו (נדרים מא.) 'מה תקנתן יכתבו חלקן לנשיא', (וכן הוא בשו"ע סימן רכד) והרי בנ"ד כל ההלוואות נעשו ע"ש הבאנק, ואם הלואה אינו רוצה לשלם אין להמלוה עליה שום טענה, כי אם הבנק תובעת אותו בדיני ישראל או בדיני אומות העולם, והמעות שייך לבנק, ועדיף טפי מהכותב חלקו לנשיא דשם הוא קצת הערמה כמש"כ הר"ן (שם). ...וזה לא שייך בנידון דידן, דהא שאין כאן תורת שליחות לא משום דאין שליח לדבר עבירה, רק משום דמעולם לא נעשה שלוחו כלל."

ולכאורה כתב כאן שני טעמי היתר. א: שהריבית ניתנה ע"י הפקידים של הבנק, והגם שריבית ע"י שליח אסורה לשיטת הרבה פוסקים, הכא כלל לא נחשב שיש שליחות. ב: שלאחר מסירת הכסף לחברה, אין בעלי החברה נחשבים כבעלי הכסף, רק הוא שייך לחברה עצמה.

3. שכתב וז"ל: "נשאלתי מהגביר נתן קאליר, היות כי יש לו אקציען מהפאבריק וולאדאווקי, והפאבריק מוכרת חמץ, אם מחויב גם הוא לכתוב שטר מכירה על החמץ הזה, והשבתי שדרך האנשים שיש להם אקציען בהקרדיטאנשטאלט, וכן בכל הבאנקען, יש להם רק חלק לריוח או להפסד, ואין להם שום זכות להגיד ולחוות דעתם בענין תהלוכת מסחר במכירה וקניה היוצאים הדרושים להמסחר או להפאבריק, לכן לא חל החיוב על ר"נ למכור". ואע"פ שיש לדחות שטעמו משום שכל שאינו יכול לבער את החמץ לא נתחייב בביעור, סתימת לשונו שכתב 'יש להם רק חלק לריוח או להפסד', נראה טעמו משום שאין לו בעלות גמורה, וכ"כ בדעתו בשו"ת משנה הלכות (ח"ה סימן קב), גם בשו"ת חשב האפוד (ח"א סימן סב) בנידון חשש איסור שבת ואיסור חמץ, והביא לתשובת מהרי"א הלוי, ושוב הביא (שם סימן סג) שמצא כן כבר בשו"ת האלף לך שלמה.

4. וז"ל הגאון הנ"ל: "יש להוסיף להקל: א. שאין לישראל חלק בעשיית השכר עצמו, ואף אם ירצה לעשות ולעסוק הרשות ביד הדירעקטארען לסלקו בע"כ. ב. שאין לישראל חלק בשכר הנעשה, ואף אם יבקש ליתן לו שכר בעד חלקו בניירות הרשות, ביד הדירעקטיאן למאן ליתן לו, ואין לו בגוף השכר שום דין ועסק רק מן הריוח יקח כפי חלקו."

"נראה שהסכים לדבריו". אמנם בשו"ת חשב האפוד במק"א (שם סימן נב) נראה קצת שהגאון משטעבין הקל דווקא בצירוף טעמים נוספים⁵.

עוד כתב בשו"ת חשב האפוד (שם סימן סב) שהוא בירר, ולפי החוק גדר חברה בע"מ כ'אישיות משפטית', וא"כ דברי מהרי"א הלוי ברורים⁶. אך בהמשך כתב שלמחזיק מניות מרובות יש השפעה בחברה והוא נחשב כבעלים, וכן כתב בפשיטות במק"א (ח"ג סימן מג) שלקונה משמעותי יש בעלות, וכדעת גדולי פוסקי דורינו שיובאו דבריהם לקמן, אך נראה שהמציאות השתנתה, ולכך אין כאן סתירה בדבריו, וכפי שיתבאר לקמן.

בשו"ת מנחת שלמה (ח"א סימן כח) נתקשה על מהרי"א הלוי, וכתב: "והוא פלאי, אטו ראובן שמסר כספו לשמעון ע"מ להלוות ברבית קצוצה, ומפורש התנה

השליח עם הלווים שאין להם שום עסק עם בעל המעות, ולא יוכל בשום אופן לתובעם כי אם ע"י אותו השליח בלבד, וכי נפקע משום כך איסור רבית". אלא שלקמן יתבאר כי דעת המנחת שלמה גופא כדעת פוסקי הדור, שלמחזיק מניות מועטות בחברה אין בעלות בחברה, מכיון שאין במשמעות קניית מניות מועטות קניית חלק בעצם גוף החברה, כי אם קניית זכות לרווח⁷.

ונראה שגם לדעת מהרי"א הלוי בוודאי אפשר ששותף יתנה שזכות ההחלטה תהיה רק לשותף האחר, ועיקר כוונת מהרי"א הלוי שאומדן כוונת ההשתתפות בחברה, הוא שאין בעלי המניות בעלי ממון החברה, אלא רק בעלי החברה. והנה אע"פ שכתב מהרי"א הלוי שממון החברה אינו בבעלות מחזיק המניות, לא ביאר מה גדר ממון של חברה בע"מ, ולקמן (חלק ב) יתבאר ענין זה.

5. שדן שם במי שלקח הלוואה בהתר עיסקא, בה חלק הפיקדון עצמו אינו משביח, אלא שבדרך גרמא גורם רווח ללוה, ונסמך בזה על שיטת השואל ומשיב שהתיר, ובצירוף שיטת מהרי"א שאין איסור ריבית בבנקים, ע"ש.

ומלבד זאת בשו"ת מהרי"א התיר מכמה טעמים, וטעמו העיקרי, שאין לומר שהישראל נצטווה באיסורים במקרה שאין הדבר כלל בסמכותו, כי הכל נקבע ע"י הדירקטוריון, ולטעם זה גם אם החברה בבעלות ממונית של ישראל, אין לו אחריות איסורית, אך שמא המנחת יצחק לא סבר לחלק זאת לשני טעמים, ועיין לעיל בלשון שו"ת מהרי"א.

6. וז"ל "והטעם השני של מהרי"א הלוי ז"ל שאין בעל אקציען שותף כלל בעסק, אלא בעל זכות ברווחים, הנה שמעתי שכן הוא דעה של הרבה בעלי חוק ומשפט בערכאות, ואם כנים הדברים ודאי שאין שום איסור בדבר".

"אמנם הערני ידידי הרה"ג מו"ה שלמה בוימגארטען שליט"א, שישנם שני מיני אקציען, יש אשר הם רשמית בלי שום זכות התערבות בעסק, ורק בעלי זכות לקבל רווחים, אך יש אשר בעצם יש להם זכות התערבות, אלא שבטלים במיעוטם, כי העסק מתנהל על פי רוב דעות, ונראה שלמעשה אין נפקותא בזה, דסוף סוף אין לו דעה מעוצם מיעוטו, ואינו אלא מקבל רווחים".

7. ושמא הבין בדברי מהרי"א שעצם מה שהבעלות מוגבלת קובע שאינם בעלים בממון, ולא מצד אומדן כוונת המשתתפים בחברה.

אמנם במה שכתב כי אם אין למחזיק המניה בעלות בממון החברה אין איסור ריבית, יש לחלק שהגם שאין מחזיק מניה נחשב כבעלים בממון, עכ"פ נראה שרכוש החברה הוא בגדר ממון ישראל, ואסור לעשות בו הלוואה בריבית, וכמבואר בקופת צדקה שאין לה בעלים מסוימים, שדעת שו"ת הרשב"א (מיוחסות סימן רכב ח"א סימן תרסט ח"ד סימן סג) שמותרת הלוואה בריבית, אך דעת הרא"ש (כלל יג סימן ח י) ובעה"ת (שער מו חלק ד אות ח) לאסור, והכרעת השו"ע והפוסקים שאין להקל ע"פ הרשב"א, וגם הרשב"א לא התיר רק בממון צדקה שעומד להתחלק,

אבל בממון בני העיר אע"פ שאין בעלים מסוימים כתב בשו"ת הרשב"א (ח"ג סימן רמב) שיש בו איסור ריבית. ובה א"ת שפיר שבספר זה נדון בהרחבה בדברי הפוסקים שדנו בהיתר הלוואה בריבית עם בנק, ולא כתבו להיתר זה, והיינו כי אע"פ שממון זה אינו בבעלות גמורה של מחזיקי המניות, עכ"פ הוא 'ממון ישראל' ואסור בריבית. אמנם בשו"ת מנחת יצחק (ח"ג סימן א ס"ק א) הוכיח מהפוסקים הנ"ל שנחלקו על יסוד מהרי"א הלוי, אך לכאורה יש לדחות וכו"ל, וכן כתב בשו"ת מנחת יצחק עצמו (ח"ד סימן יז) שאיסור ריבית שאני.

חברה ציבורית וחברה פרטית

עיקר טעם מהרי"א הלוי מצוי בחברות ציבוריות בהם חברי הדירקטוריון אינם כפופים למחזיקי המניות, ונמצא שאין למחזיקי המניות זכות רק לרווח והפסד, ואין להם שום כח בניהול החברה, אך בחברות פרטיות בהם חברי

הדירקטוריון הם בעלי החברה עצמם, בוודאי גם לשיטתו הם בעלים גמורים בממון החברה. ולקמן בדעת הצפנת פענח הבאנו את דעת הפוסקים הסוברים שיש לחלק בין חברה פרטית וחברה ציבורית.

החברות כיום

עוד נראה שגם בחברות ציבוריות חל שינוי מהותי, כי בזמן מהרי"א הלוי לא היה כל כך משמעות כלכלית בהחזקת גרעין השליטה בחברה, כי החברות היו פשוטות יותר מבחינה כלכלית, ולא נעשו בהם כל כך הרבה רכישות, מיזוגים וכדומה, ולכן עיקר הניהול של חברה היה בפעילות של החברה עצמה, והיא הופקעה לגמרי מהבעלים ונמסרה לדירקטוריון,

ולכן סבר שאין לבעלי מניות שום חלק בגוף ממון החברה. **אבל** בזה"ז יש להחזקת גרעין השליטה בחברה משמעות כלכלית עצומה, כל זאת ועוד, שהדבר מקנה להם יכולת ניווט ברורה של הפעילות הכלכלית בחברה, ע"י בחירת חברי הדירקטוריון, לכן נראה שגם לדעת מהרי"א הלוי הם נחשבים לבעלים בגוף ממון החברה, ותו

אין לומר שכל משמעות החזקת גרעין השליטה, היא רק קניה לזכות רווח, אלא כבעלות גמורה בגוף עצם החברה, וכדעת רוב פוסקי הדור וכפי שיתבאר לקמן, וכן נקרא היום בכל מקום שם החברה ע"ש בעל גרעין השליטה בה.

שיטת מהר"ם שיק וסיעתו

בשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סימן קנח⁸) דן לגבי חשש איסור ריבית, וכתב שהוא בירר את אופן המציאות, והעלה שכל המשתתפים בהקמת החברה מלווים כסף לקופה משותפת, ומקימים יחד חברה בע"מ, אך לחברה עצמה אין בעלים, אלא שכל ממונה משועבד למלווים שלה.

וע"ע בשו"ת לבושי מרדכי (יו"ד תניינא סימן עא) שג"כ נסתפק שמא מניות זה ממש כהלוואה לבנק, והדיבידנדים זה ענין של ריבית⁹, גם לגבי איסור שבת נסתפק (שם או"ח תניינא סימן קיד) האם יש בעלות למחזיק המניות בחברה.

ואפשר שאין כל מחלוקת בין מהרי"א הלוי ומהר"ם שיק בהבנת מהות חברה בע"מ על פי ההלכה, אלא חילוקי

בשו"ת מהרש"ג (יו"ד סימן ג"ד"ה והגם) הקשה דמאי שנא מכל שותפות אחרת, בה הכל מניחים את כספם, ובכל זאת הם בעלי הממון בשותפות. אך נראה שדעת מהר"ם שיק שחברה בע"מ שאני, שהכסף ניתן בה כהלוואה בלבד, והמניה היא רק כשטר חוב.

בשו"ת בית יצחק (יו"ד קונטרס אחרון סימן לב) נראה שהבין שלדעת מהר"ם

8. וז"ל: "ושמתי אל לבי לעיין בענין הזה, וקודם שאבוא לדון בדין הזה צריך אנו להציע ענין החברה והשותפות ההוא, עפ"י מה ששמעתי אנשים הרבה או מעט משתתפין, וכל א' וא' נותן מעות לפי ערכו, ומקבל ע"ז שטר ונקרא אקציט, והוא כעין שטר חוב, ובעלי החברה קובעים זמן שעד אותו הזמן אין רשות לשום אחד ליקח המעות מהחברה, ויכול הוא למכור האקציע אם ימצא לו קונה, אבל ליקח מעות שנתן ולהיות נפרד מהם א"א לו, ובתוך אותו הזמן מלווין לבני אדם ע"י איש מיוחד לזה שמשלמין לו, ובעד דירה מיוחדת לזה, ובסוף כל שנה נחשב מה שנשאר מהרווח לאחר כל הוצאות, וזה נחלק בין השותפין לפי הערך, ע"ד זה הוא ענין החברה כפי אשר שמעתי.

ולפי הנראה, לכל בעלי השותפות הלזה כל אחד ואחד את ממונו לכלל החברה, וכל א' וא' הוא מלווה ולוה את מעותיו, ומשעבדו לכל החברה להוציאם עפ"י התקנות שלהם, וכן אחרים מלווין לו, והחפצים הנמצאים שם הם משועבדים לכל בני החברה."

"...וא"כ כיון דבנידון הנ"ל הממון של הבעלים אינו בעין, אלא דכל מה שבשפארקסס"ע הוא משועבד להם, ...וא"כ אין זה הממון של השותפין, אלא שהוא משועבד להשותפין, ולא חשיב ממון ישראל, והיה נראה לכאורה דבכה"ג ליכא איסור ריבית להישראלים המשותפים בו."

9. אך אין כאן חשש לאיסור ריבית, שהרי כל מחזיקי המניות מלווים אחד לקופת השותפות, ולקופה

מקומות היה ביניהם, כי במקומו של מהרי"א הלוי האומדנא הייתה שכוונת המשתתפים היא שהכסף ניתן לחברה כזכות קנין בחברה לגבי הרווחים, ובמקומו של מהר"ם שיק הכסף נמסר רק כהלוואה ולא כקנין¹⁰.

שיטת הצפנת פענח וסיעתו

ודומה ממש לקופת צדקה שאינה בבעלות העניים אך עומדת לצורכיהם, ומטעם זה כתב שבהלוואה לבנק אין מהתורה איסור ריבית. ומוכח שסבר שממון של חברה בערבון מוגבל אינו עומד בבעלות של שותפות מחזיקי המניות.

אלא שדבריו צריכים ביאור, כיצד למד מזה שאין הבעלים משעובדים לחוב הבנק, שבנק אינו בבעלות מחזיקי המניות, והרי כל לווה יכול להתנות שלא יגבו את ההלוואה רק משדה פלונית, וכמבואר דין זה בשו"ע (חו"מ סימן קיד סעיף ג): "אפותיקי מפורש, דאמר ליה: לא יהיה לך פרעון אלא מזו", ושם כוונתו משום שבאפותיקי מפורש עכ"פ יש שיעבוד הגוף על הלווה לשלם את ההלוואה מאפותיקי

בשו"ת צפנת פענח (דפוס ניו יורק סימן קפד¹¹) דן לגבי חשש איסור ריבית, וכתב כי איסור ריבית הוא דווקא בהלוואה ל'אדם' ולא בהלוואה ל'צורה', וכתב שממון הקדש גבוה או קופה של צדקה אינו נחשב כממון של בני אדם רבים בשותפות, אלא כממון העומד בבעלות של צורכי הקדש וצורכי צדקה וכו'. וכן פרשת שומרים שנאמרה דווקא לגבי ממון שיש לו בני אדם בעלים, ולא בממון הקדש וקופה של צדקה.

ומזה שמחזיקי מניות הבנק אינם חייבים לשלם הלוואה שנטל הבנק, למד הצפנת פענח שאין ממון הבנק בבעלות הבעלים, אלא בבעלות קופת הבנק, אלא שקופת הבנק עומדת לצורכי הבעלים,

עצמה אין בעלים, הרי שהרווחים באים לקרן ההלוואה המשותפת שאין לה בעלים, ורווחים אלו שייכים לכולם בשווה, והם מתחלקים בהם, ואין כאן שום לווה המשלם ריבית למלווה שלו.

10. וכעין זה עיין בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ב סימן כב) שכתב: "הנה כן הוא בהקאסעס רובם ובעירנו, אבל כוונת המהר"ם שיק ז"ל היה בהקאסעס שנעשו כעין קרעדיט פערסיין (או סעוועט קעזעט בלשון מדינה זו), שאין מלוין מעות רק למי שיש לו חלק בהבאנק, ועשו לטובת חבורתם ואגודתם הנוסדה והם בעצמם הלויים, וכן המה בהרבה עיירות הגאליציען".

11. וז"ל: "ועי' ב"מ נז, ובמנחות דף צ, ע"ש דאין רבית להקדש, ומ"מ מבואר בתו"כ פרשת בהר וספרי דלמעשר שני עשאו ממון גבוה, מ"מ יש רבית, והגדר, דשיעבוד צריך דוקא לאדם מסויים, ולכך גבי הקדש, ליכא מציאות, רק צורה, משא"כ במעשר שני וכו', והנה גדר הבאנק לא נקרא דבר מסויים, רק דבר של צורה, לא חומר, כי גם מי שיש להם באנק, הם אינם משועבדים לעצמם, רק הכסף המונח שם ועוד, ושוב ליכא למי הוא משועבד, וכן הגדר של צדקה ברבית, ועיין ב"ק דף צג, דליכא שמירה גם כן מטעם זה, ובירושלמי דשבועות פ"ח, גבי ליתן מתנה לכל מי שירצה, דליכא שמירה, והכי נמי ברבית, ולכן אין זה רבית בבאנק עפ"י דין תורה". והו"ד בשו"ת מנחת יצחק (ח"ד סימן יז).

שמירה, וכן ממה שסיים שההיתר הוא דווקא מהתורה, נראה קצת שרמז לשו"ת הרשב"א (ח"א סימן תרסט) שכתב ג"כ שדבריו הם להלכה ולא למעשה¹².

אך דעת הרא"ש (כלל יג סימן ח י) ובעה"ת (שער מו חלק ד אות ח) שהקולא בהקדש משום שאין הממון עומד עבור בני אדם רק עבור הקדש, והכרעת השו"ע (יו"ד סימן קס סעיף יח) והפוסקים שאין להקל ע"פ הרשב"א. ומה שהקשה בצפנת פענח ממעשר שני, שגם לצד שהוא ממון גבוה יש בו איסור ריבית, ומוכח שאין הטעם משום הקדושה, אכן לשיטת הרא"ש והבעה"ת אין הטעם משום הקדושה של גבוה, אלא משום שהממון עומד עבור מי שאינו אדם, ואין בממון העומד להקדש גבוה איסור ריבית. וכן הקשה בשו"ת מנחת יצחק (ח"ד סימן יז).

בשו"ת חלקת יעקב (יו"ד סימן סה ס"ק ה) הביא את יסוד הצפנת פענח, שבנק אינו נחשב בבעלות בעלי המניות אלא כגוף בפני עצמו, וכתב (שם ס"ק ו) שבפרט יש להקל באיסור ריבית באופן זה, כי ריבית נאסרה דווקא כאשר היא באה מהלוה למלוה, אבל בנק או חברה בע"מ דומים לגוף בפני עצמו, ואין זה נחשב ריבית הבאה מלוה למלוה. והשווה (שם, סימן סו ס"ק ד ה¹³) יסוד זה לדין הרשב"א

זה, אבל בחברה בע"מ אין למחזיק מניות שום שיעבוד הגוף לחובות החברה, ומוכח שכלל אין הוא הלוה.

עוד אפשר שמה שקבע שגדר חברה בע"מ כ'צורה', אכן אינו מוכרח מעצם היות החברה בערבון מוגבל, אלא כתב כן מאומדן הדברים שאדעתא דהכי נצטרפו להקים את החברה, ושמה צירף לאומדן גם את טעם מהרי"א הלוי שאין יכולת בידי מחזיקי המניות לקבוע את אופן ההתנהלות של הבנק, והדבר מסור לחברי הדירקטוריון בלבד. וכן נראה מוכרח, שאם לא כן הרי לשיטתו כל חברה של אדם יחיד שתהיה בערבון מוגבל לא יהיה בה איסור ריבית, וזה בוודאי דבר שא"א לומר.

אלא שיש להעיר על דבריו, שהרי בראשונים נחלקו בטעם שאין איסור ריבית בהקדש, ואכן דעת שו"ת הרשב"א (מיוחסות סימן רכב, ח"א סימן תרסט, ח"ד סימן סג) שהוא משום שזה ממון שאין לו בעלים מסוימים, ומטעם זה התיר מעיקר הדין גם הלוואה בריבית לקופת צדקה שאין לה עניים מסוימים. ואכן ממה שהצפנת פענח הפנה לסוגיא בב"ק (צג.) שם נאמר החילוק בין קופה שעומדת בבעלות של עניים מסוימים ויש דין שמירה, ובין קופה של עניים שאינם מסוימים ולכן אין בה בעלות ואין בה דין

12. ובמק"א (ח"ד סימן סג) ביאר הרשב"א שחשש שמא ילמדו להתיר יותר מכן, ולא שיש כאן איסור ריבית מדרבנן.

13. (שם סימן סו ס"ק ד) "והחילוק לפע"ד פשוט, כמבואר ברשב"א (מובא בב"י סימן ק"ס ד"ה וכן הדין) דשותפין יש להם בעלים ידועים, ראובן שמעון ואפילו עד מאה, אבל העסק נקרא ע"ש בעליהם, וציבור אין לו בעלים ידועים, רק שם ציבור פלוני, ואף על פי שהציבור שייך לכל יחיד ויחיד מחברי הציבור, ואף כשעושים תקנה שלא לקבל עוד שום חבר לציבור הלזה, לא מיקרי שותפות של מאה אנשים, רק ציבור מקרי, גוף לעצמו, ולא שותפות של מאה אנשים, וכמובן עוד חילוק גדול, דבשותפות

מחזיקי מניות ידועים שניתן לומר שהחברה שלהם, ושם בהערה ב' מבן המחבר הקשה כי עני שמתעשר אין לו חלק בממון, אבל לבעל מניה בוודאי יש חלק גמור, ולדוגמא אם יפרקו את החברה הוא נוטל את חלקו, וכן הקשה בברית יהודה (פרק ז הערה סו ד"ה ועיין עוד).

ונראה שהחלקת יעקב רק הביא משם דוגמא שבדיני הממונות יכול להיות ממון העומד לטובת איזה ענין, אך אינו ברשות שום אדם, ובממון כזה אין איסור ריבית, וה"ה בחברה בע"מ, שיש אומדנא שאינם ממש בעלי החברה, רק זה ממון העומד לטובתם¹⁴, ובאופן זה אין איסור ריבית למבואר בשו"ת הרשב"א.

הג"ר משה שטרנבוך בספר מועדים וזמנים (ח"ג סימן רסט הגה א¹⁵) כתב

(הנ"ל) שכל שאין הבעלים מסוימים, אין זה נחשב כריבית הבא מלוה למלוה, וכתב שחברה בע"מ דומה לממון ציבור שאינו דומה לממון שותפים, וסיים שעכ"פ כיון שאין ראייה גמורה לדבר, אין להתיר לגמרי (וכדעת צפת פענח) אלא רק לדון שבחברה אין זה ריבית הבאה מלוה למלוה, ועכ"פ הוי בכלל איסור ריבית דרבנן.

ועל דבריו שכתב שיש להקל בעיקר באיסור ריבית צ"ע, ע"פ מה שנתבאר לעיל שדברי שו"ת הרשב"א עומדים במחלוקת הראשונים, ועיקר הכרעת השו"ע לכאורה כבעה"ת והרא"ש. גם עיקר הדימוי לשו"ת הרשב"א אינו מוכרח, שהרי בקופה של צדקה אין עניינים מסוימים שיש להם זכות בממון זה, וא"כ אין הממון ברשות שום אדם, אבל בחברה בע"מ יש

של מאה אנשים כל אחד מהם אחראי עם כל רכושו בעד השותפות, ובציבור אין אחד מהם אחראי עם רכושו בעד רכושו של הציבור, וכידוע. ואם כן ממילא שפיר יש לדמות עסק בנק לציבור, כיון דבנק גוף בפני עצמו ואין הבעלים אחראים ברכושם ואין שם הבעלים עליו. וכיון דבציבור ביררנו לעיל, דמה"ת אין איסור רבית, משום דזה לא מקרי מיד לזה למלוה, כן נמי לענין עסק בנק עכ"פ מה"ת אין איסור רבית, משום דלא הוי מיד לזה למלוה. ולא דמי לשותפין אפילו הן מאה, דפשיטא דשייך איסור רבית ואפילו מן התורה."

(שם ס"ק ה) "מסקנא דמילתא, דעסק בנק, יש סברות גדולות דדמי לציבור, ואין רבית מה"ת, כיון שלא בא מיד לזה למלוה. אכן להתיר אף מדרבנן אין בידינו, וכמבואר במגילה (כז:): דפריך הגמרא לר"מ דס"ל דאין מוכרין ביהכ"נ רק בתנאי שאם ירצו יחזירוהו, והא הוי רבית, הרי דאף בציבור שייך רבית, ועי' ברש"י שם דלר"מ אף מרבית לרבים צריך תנאי, וראי' זו מובא בהרי בשמים (ח"ב סימן קטו). אכן משם אין ראי' רק לענין דיש איסור, אבל לא מה"ת, וכנ"ל כיון דלא הוי מיד לזה למלוה, דציבור גוף בפ"ע, וה"ה בנק. ואף ללות מבנק לא הוי מה"ת, כיון דהרבית לא בא מיד לזה להדיא למלוה, רק להבנק שזה גוף אחר, אף על פי שנכסי המלוה נתרבו עי"ז, לא גרע מאם נותן הלוה הרבית ליד בנו הקטן שפרנסתו מוטל על המלוה שגם כן נתרבה עי"ז נכסי המלוה, ואפה"כ מבואר בנמו"י שאינו אסור מן התורה, וכדכתבתי בתשובה הקודמת. באופן, שבעסק בנק, סברא ודעת תורה נוטה דלא הוי רבית מן התורה, אבל מדרבנן ח"ו להתיר בלי היתר עיסקא וכנ"ל."

14. ומטעם זה אם החברה מתפרקת יש לחלק הממון בין אלו שהממון עומד לטובתם, ואז יתחדש להם בעלות גמורה, אך כל זמן שהממון מופקד בחברה, הממון מופקע מבעלותם הפרטית, ואינו אלא ממון העומד לטובת כללות בעלי המניות.

15. "ומה שדימה נכסי ממשלה או ציבור לא דמי כלל, דנכסי ממשלה שייכים באמת לציבור דוקא, ואין ליחיד שום זכות למכור זכויותיו מחלק מהציבור, שאין לו באופן פרטי שום זכויות רק בתוך ציבור

ע"ש. וכתב שיש לברר בכל מקום כיצד החוק רואה את מהות החברה בע"מ. ולקמן נדון בדבריו בביאור שיטת שו"ת מנחת יצחק.

גם הג"ר שאול וויינגרט זצ"ל כתב בקובץ זכרון יד שאול' (עמוד מז¹⁷) כי מאחר שהחוק קובע שהחברה היא "יישות משפטית נפרדת", גם בעלי הרוב במניות אינם נחשבים כבעלי החברה, ולחברה אין בעלים מבחינה הלכתית, ובשו"ת במנחת יצחק (ח"ג סימן א) ערך את תשובתו בנידון סביב דבריו, ולקמן נדון בדבריו, וכ"כ לדינא הג"ר אשר וייס שליט"א בספרו שו"ת מנחת אשר (ח"א סימנים קה, קו).

הג"ר חיים פנחס שיינברג זצ"ל (בקובץ אור השבת ח"ז עמוד יד) דן בשיטת הצפנת פענח ושו"ת חלקת יעקב, ובשיטת המנחת יצחק והמועדים וזמנים, ונטה לומר (שם עמוד יט¹⁸) שאכן לחברה אין בעלות כלל

שהגם שגדר ממון ציבור שונה מממון השותפים, ואין ליחידים בו גדר בעלות, למחזיק מניות בחברה בוודאי יש חלק בעלות, שהרי יכול למכור חלקו, וזה דומה לשותפות רגילה, משא"כ בממון ציבור שאין ליחידים בו שום חלק פרטי, רק הכל שייך לכללות הציבור, עוד כתב שהגם שגויים שלא נצטוו בדיני התורה, יכולים ליצור חברה בע"מ בגדר "יישות משפטית נפרדת" כדינם, אבל לבני ישראל בדיני התורה אין מציאות כזאת רק לממון ציבור, אבל ממון יחידים אינו יכול לצאת מרשותם וכנ"ל.

אבל בספר שו"ת בתשובות והנהגות (ח"ה סימן קו¹⁶) שכתב מאוחר יותר נראה שהסתפק בדבר, שכתב דכיון שכוונת מקימי חברה ע"ד החוק, ובחוק חברה מוגדרת כ"יישות משפטית", שמא יכול לחול דבר זה גם בישראל, ורק שמספק הזהיר לכתוב שטר מכירת חמץ כראוי,

האזרחים, וכן בקרבן ציבור אינו יכול להסתלק, שאין לו באופן פרטי כלום כמ"ש, אבל בחברת מניות אף שאין לו זכות הצבעה, יש לו זכויות באופן פרטי שיכול למכור לאחר, וכן במקרה שהחברה מפורק מקבל לפי מניותיו חלק בנכסי החברה, ותלוי אם מניותיו "בכורה" או לא, אבל לפי הכסף שהשקיע בכל אופן מקבל בפירוק כספו בחזרה מהון ורכוש החברה שיש לו בה שותפות לפי ערך מעותיו, וא"כ הוא בעלים ולא דמי כלל ליחיד בנכסי ציבור, שחסר לו לא רק השפעה אלא בעלות, שאין לו כיחיד מה למכור כלל, וא"כ מסתברא דבמניות עוברים בבל יראה".

16. "והנה בגוף הדין אם במניות (שרס) עוברים בב"י צ"ע, שלפי חוקיהם החברה היא גוף ממוני נפרד לגמרי מהאנשים שקנו את המניות, ואין לבעל המניות בעלות על הרכוש כלל (ולכן אין לבעלי המניות אחריות אישית לחובות החברה), אלא הרכוש גופא שייך לגוף תיאורטי שנקרא חברה, וזהו יצירה חדשה שנוצרה בחוקי האומות ששייך לגוף מופשט רכוש וחובות, וכיון שכשמקימים חברה הרי כוונתם שיהא כפי חוקיהם, והיינו שהרכוש גופא אינו שייך לבעלי המניות כלל אלא לגוף מת, א"כ יל"ע אם לפי דין תורה נקרא בכה"ג בעלים (ועיין רמב"ם רפ"א דתמורה שקרבן ציבור נקרא שלו לענין שיכול להמיר בה). ובמועדים וזמנים (סוף ח"ג בהג"ה) פלפלתי בזה באריכות, ולא זכיתי להגיע בזה לידי הלכה ברורה, וגם כמה אחרונים פלפלו ולא העלו דבר ברור, ולמעשה צריך לחשוש שעובר בב"י וצריך למכור המניות".

17. במנחת יצחק (ח"ג סימן א ס"ק ז) הו"ד יד שאול' ועוד הו"ד בהרחבה בקובץ ישרון (חלק כ עמוד תקנה), ולקמן בדעת המנחת יצחק יובאו דבריו.

18. "מסתבר לענ"ד לכאורה שחברת בע"מ או הנקרא קארפארישאן בלע"ז, שמדינא דמלכותא אין גובין אלא מנכסי החברה ולא מהשותפים בו, דלית להו דין בעלים כלל מדין התוה"ק ליחידים המשתתפים

והוי כהפקר, והביא את שהקשה המנחת יצחק (ח"ג סימן א ס"ק י) שא"כ כל אדם שהקים חברה בע"מ בשותפות עם אשתו יהיה פטור מאיסורים, ואת שאלת המועדים וזמנים (ח"ג סימן רסט סעיף א) שאם נכסי החברה אינם בבעלות מחזיקי המניות, נמצא שאין בעלים לחברה ופטור מחיוב מזוזה, וכתב ע"ז (שם עמוד יט¹⁹) שכיון שאין בעלות כלל, מותר מדין תורה ליטול את ממון החברה שהוא כהפקר, ובמצב כזה אכן אין תימה שיהיה פטור ממזוזה ומאיסור חמץ, אך כיון שיש להפקיר את הממון, גם אין לחוש שכל אדם יעשה כן בממונו להפקירו, ורק בחברה בע"מ רגילה יש צד לומר שאכן הממון הופקר, ואין בו חיוב איסורים. אולם בהכרעה למעשה (שם

עמוד כב²⁰) חזר להסתפק שמא יש לחברה דין ממון ציבור, וא"כ בוודאי יש איסור גזל ליטול ממון חברה, אך כתב שזה נראה לו עיקר, שאין החברה בבעלות גמורה של מחזיקי המניות.

וע"ע בשו"ת דבר אברהם (ח"ג סימן כב). שכתב: "ואמנם נדמה לי שיש צד היתר עוד בזה, שכמדומני יש סעיף מפורש בחוקי החברה שקנין החברים מופקע מרכוש החברה, אלא שלא נכנסתי בזה לבקש היתרים מפלפולא ובחרתי יותר לתקן ביתרון הכשר ע"י שטר עיסקא, ולכן לא אגע בעיקר הדבר מצד עצמו", ונראה מדבריו שניתן להתנות שיהיה הממון בגדר "יישות משפטית", וכיום נראה שזה אומדן פשוט ליצור את החברה ע"ד החוק²¹.

חברה ציבורית וחברה פרטית

בצפנת פענח ביאר טעמו לפי שבנק זה ממון של צורה ולא של שותפות, והביא ראיה ממה שהבנק עומד בערבון מוגבל ומחזיקי המניות אינם חייבים לשלם

בה, וכן ליכא עלייהו שעבוד הגוף לחובות החברה המשותפת, ולפי"ז לכאורה לא יהא בו משום איסור ריבית מדאורייתא, וכע"ז לא יהא בו משום איסור חמץ מדאורייתא, וכן לא יהא בבהמותיו משום שביתת בהמתו בשבת ויו"ט, וכן לא יהא חיוב לטבול את הכלים שקונה ממנה דלא הוי כקונה מעכו"ם מדלית ליה בעלים כלל דעכ"פ מסתבר לכאורה שיהא בו מקום להקל באיסורי שכר שבת ומעשה שבת שאינן אלא מדרבנן.

19. "ולולי דמסתפינא אם נימא דאין לחברת בע"מ דין בעלות כלל, הרי א"כ יהא דינו כעין הפקר, ולא יהא בלקיחת נכסים משום גזילה וגניבה כלל, ויהא רשאי כאו"א ליכנס ולקחת מה שרוצה וליכא אלא עיכובא דמלכותא דרביע עלה, וא"כ אמאי אין לומר דמי שעושה חברה כזו שאה"נ מותר לו לשהות חמצה ופטור ממזוזה, אלא שמי (ש)ירצה לעשות כן בחמצם או בביתם, אם יכנסו ערלים לקחת נכסי החברה לא יהא אפשר לעכב עלייהו מדין התוה"ק".

20. אך במסקנא נראה שנסתפק בדבר, ז"ל: "לענ"ד מסתבר לכאורה כהני פוסקים רס"ל שקארפאריישאן וחברה בע"מ הויין להו כגולם בעלמא או לכל היותר כציבור ועכ"פ לא כשותפות שהתנו בה". (וכן מעיד בשמו הג"ר אלחנן פרץ שליט"א בספר 'אורחות הרב וראש הישיבה' עמוד קכו).

21. ושם יש לחלק שמקבלים את החוק רק לגבי הנפק"מ הממוניות, אך לא לגבי עצם הגדרת הבעלות בממון החברה.

את חובות הבנק, ולפי עיקר טעמו נראה שגם חברה פרטית שנמצאת לגמרי בניהול של הבעלים, שבחרו להקים את העסק שלהם כ'חברה' כדי להגביל את האחריות שלהם לחובות החברה ולצורך המיסוי, נחשב רק כבעלות של 'צורה' ואין איסור בה ריבית.

אך נראה שדבר זה אי אפשר להאמר, אלא כפי שכבר נתבאר עיקר טעם הצפנת פענח מצד האומדנא שאכן חברה ציבורית מוקמת בדרך שאין למחזיקי המניות בעלות בעצם ממון החברה, ורק כראיה ודוגמא הביא את הערבות המוגבלת של חברה, גם כתבנו שנראה שגם הטעם של מהרי"א הלוי שאין למחזיק המניות יכולת ניהול בחברה עמד לפני הצפנת פענח כאומדן לקבוע כי חברה ציבורית מוקמת כממון של 'צורה' ולא כממון של 'שותפות', אך חברה פרטית שמנוהלת בידי בעליה, נראה פשוט שגם לדעת הצפנת פענח היא בבעלות גמורה של הבעלים, ומה שהגבילו את הערבות רק לנכסי החברה, זה דומה להלוואה שנעשית בדרך של אפותיקי מפורש.

וכן כתב בסברא בשו"ת מנחת יצחק (שם ס"ק י'): "בעל העסק מצרף עמו אשתו ובניו הסמוכים על שלחנו לקרוא עליהם שם חברת מניות, דלפי חוקי המדינה, יש ע"ז דין חברת בע"מ, כמו בחברת בע"מ גדולה, וכי יש להעלות על הדעת לומר, דמשום כן יהיה מותר להם לשהות חמץ בפסח, במקומות השייכים להחברה, היתכן לומר כן ח"ו"

גם בשו"ת חלקת יעקב (יו"ד סימן סה ס"ק ה) הביא את יסוד הצפנת פענח, וכתב (שם סימן עב ס"ק יט²²) שכל זה דווקא בחברה גדולה בע"מ שהיא אינה בשליטת בעלי המניות, אבל בחברות פרטיות שהם בניהול מלא של אדם יחיד או בני משפחה, נראה שבוודאי חשיבי כממון של מחזיקי המניות.

גם הברית יהודה (פרק ז סוף הערה סו) הגביל שכל דברי הצפנת פענח לא נאמרו בחברה פרטית שנוצרה רק כדי לקבל הנחות במיסים, וז"ל: "ועוד נראה שגם לסברת המתירים אין זה כי אם בחברות ציבוריות, כגון בנקים וחברות בטוח וכדומה, שיש עליהם בקורת ציבורית, ודמי

22. וז"ל: "והשתא דאתינא להכי כפי הידוע המנהג בארה"ב רובא דרובא הקונים ומוכרים בתים בשם עושין חברה בערבון מוגבל, וזה אפילו כשהקונה הוא יחיד עושה חברה כזו, הוא בנו ואשתו וכדומה, וזה לסיבת מסים והארנוניות כלפי הממשלה או שארי סיבות, המציאות כן הוא שהמכירה אינה על שם המוכר והקונה ביחוד רק על שם חברה, ואף שהוא באמת בעל הבית יחידי - באופן זה, לפי חוקי המדינה, אין על הקונה שום שיעבוד הגוף אם נשאר חייב מעות להמוכר, האחריות של החוב הוא רק על הבית, וכן גם מנהג הסוחרים כיון אדעתא דהכי קונין ומוכרין, ובאופן זה אין אנו צריכין לכל השקלא וטריא, אם חברה כזו כיון שהיא בערבון מוגבל דינה כציבור, וכן אי בציבור שייך איסור רבית מה"ת, דאפילו נימא דגם בציבור יש איסור רבית מה"ת, ואפילו נימא דחברה כזו אין דינה כציבור, דלכאורה מסברא כיון דבאמת הרבה פעמים הקונה או המוכר אינו רק יחידי, רק לפני כלפי הממשלה עושים חברה לאיזו סיבה, ובאופן זה ודאי קשה לצדד ולומר דזה דינו כציבור, דהא למעשה יש לו שליטה מוחלטת על החברה כיון שהוא הבעלים היחידים".

ההלואות מושקעים ע"ש החברה, אבל בחברות פרטיות כמו שמצוי כיום שבעל ואשתו או אב ובנו מקימים חברה בע"מ לשם הקלות בחישובי מס הכנסה, וכל המניות בידיהם, מסופקני אם אפשר להכליל בהיתר זה".

שיטת המנחת יצחק

תשובת המנחת יצחק היא ארוכה ומורכבת ומרובת פרטים, וכדי לעמוד על סוף כוונת דבריו ראינו צורך להאריך מעט ולהבהיר הדברים, ויהיה זה בע"ה הדרך הארוכה שהיא הקצרה.

א: ראשית נביא ונבאר את התשובה היסודית בה העמיד את שיטתו בענין המניות. ב: ושוב נדון לפי"ז באופנים שונים של חברות מה תהיה דעת המנחת יצחק (לקמן ענף ג). ג: ובע"ה נרחיב לעמוד על שורש המחלוקת שבין שיטת הצפנת פענח לשיטת המנחת יצחק (לקמן חלק ב). ד: ושם נבאר גם את גדר הזכות של מחזיקי מניות שאינם בעלים לדעת המנחת יצחק.

תשובת המנחת יצחק - שיטת היד שאול

בשו"ת מנחת יצחק (ח"ג סימן א) הביא מדברי הג"ר שאול וויינגורט זצ"ל בקובץ 'יד שאול' (עמוד מה, הו"ד במנחת יצחק ס"ק ז²³), שהקשה על טעמו של מהרי"א הלוי, שכתב דכיון שאין למחזיקי המניות בחברה כח לקבוע את אופן התנהלותה, אינם נחשבים בה כבעלים. א: דא"כ מי

הוא הבעלים בחברה, שהרי חברי הדירקטוריון הם רק מנהלים ואינם בעלי החברה. ב: דמה שבעלי החברה הגבילו את כוחם מלהחליט בה, אינו פוגם בבעלותם בה. ג: שגם עתה בכחם לבקר ולקבוע את אופן התנהלות החברה, באסיפת בעלי המניות.

23. וז"ל היד שאול: "הוא פשוט מוכחש מן המציאות, ולא תהא כהנת כפונדקית, דמי המה בעלי החמץ, אם לא בעלי המניות, אטו הדירקטורים / המנהלים / שהם באמת רק פקידי ושליחי החברה פתאום יעשו לבעלי החמץ, ובעלי המניות אדרבה יעשו כנפקדים שקבלו אחריות, כלפי לייא אדרבה איפכא מסתברא, הדירקטורים הם שליחי החברה ונחשבים כנפקדים, ובעלי החברה שהם בעלי המניות הם גם בעלי החמץ, ומה שאין להם רשות ליגע בחמץ, הוא מפני שכך הסכימו ביניהם בעלי המניות, שלא יהי' להם שום מגע ומשא בגוף העסק, ויחלקו רק את הרווח, אבל אם באמת בישיבה המתקיימת בכל שנה, יסכימו לבקר את העסק, ולחקור ולדרוש אם מתנהל כראוי הרשות בידם, ואין מי שיוכל לעכב על ידיהם, וכמו שא"א לומר שגוף החמץ אינם של בעלי המניות, כך א"א לומר, שהרשות והבתים והחצרות שהחמץ מונח שם אינם שלהם, אדרבה במדה ובאחוז, שבעל המני' הוא שותף במניות, הוא ג"כ שותף לכל אלה הנכסים שיש ושאין להם אחריות השייכים להחברה, ומה שאין להם רשות לכנס - אם זה בכלל נכון - זה רק כשבא לבדו, אבל יחד עם שאר בעלי המניות יש להם רשות לכנס וכו'".

אך כתב (שם עמוד מז, והו"ד במנחת יצחק ס"ק ח²⁴) שמלבד שהבעלות על החברה באופן חיובי לקבוע את אופן התנהלותה אינה בידי מחזיקי המניות, גם באופן השלילי במקרה של חוב בחברה אין בעלי המניות חייבים לשלם חוב זה. ומתוך כל זה נראה כי ממון החברה אינה בבעלות מחזיקי המניות, אלא היא 'אישיות משפטית נפרדת', וכתב שלהבדיל כן נקבע גדר חברה בע"מ בחוק. אך חזר להסתפק האם בדיני התורה יש מציאות ממונית כזו.

והביא מספר דרכי משה מהג"ר משה עמיאל זצ"ל, שכתב לחלק בין ממון שותפות שיש בו לכל שותף חלק ממוני, ובין ממון ציבור ששייך לכללות הציבור, ואין בו חלק פרטי לכל אחד

מהציבור. והביא ראייה מדעת הרמב"ם (נדריים פרק ז, ד) שפסק כראב"י שאם שותף הדיר את חברו בהנאה, יכול חברו להשתמש בממון השותפות, כי יש ברירה, ואנו דנים שהוא משתמש רק בחלקו, אבל באחד מבני העיר שהדיר את חברו, פסק הרמב"ם (נדריים פרק ז, ב) כסתם משנה (נדריים מז:): שאינו יכול להשתמש בממון בני העיר. וקשה מדוע לא נאמר גם בבן העיר ברירה והוא משתמש בחלקו ולא בחלק חברו. ומוכח כי ממון בני העיר אין בו חלק נפרד לכל אחד מבני העיר, שנוכל לומר ברירה ושכל אחד משתמש בחלקו. אלא שביד שאול הקשה על דבר זה, כי הגמרא (נדריים מו:): השוותה בין שני הסוגיות לומר שהם סותרות זא"ז. ועיקר שיטת היד שאול תתבאר לקמן (חלק ב) בדעת הצפנת פענח.

ראיות בסברא לגדר בעלות חברה בע"מ, והכרעת המנחת יצחק

בקובץ יד שאול (עמוד מח, ובמנחת יצחק ס"ק ט) כתב כי הגם שאין מכאן ראייה מוכחת לחילוק שבין ציבור ושותפות, עיקר הדבר מוכרח, וז"ל (עמוד מח): "הגע עצמך, אם יש למישהו חלק בניירות של הבאנק הממשלתי, והבאנק תמיד עושה עסקים, ומרויח ע"י חמץ, ובפרט במדינות

חקלאיות, אשר משום הכי נאסור עליו הריוח, ויותר ע"ז, הרי לכל אזרח המדינה יש חלק בנכסים השייכים לשלטון, והמעוה של ניר הם בעצם תעודה על זה החלק, וא"כ מה יעשו אם הממשלה נושאת ונותנת בדגן ובתבואה גם בפסח, אתמהא, אלא ע"כ שאין לזה דין בעלות".

24. וז"ל היד שאול: "וכנראה בעליל שהבעלות של בעל המניות היא מוגבלת, לא בלבד באופן שהזכיר מהרי"א לחיוב, דהיינו שאין לו רשות וכו' וכו' כנ"ל, אלא אף לשלילה, כי למשל כשיש לו למי שהוא תביעה על החברה, ולהחברה אין לשלם, אז אין להתובע רשות לתבוע את בעלי המניות לדין, ולכל היותר יוכל לקחת את נכסי החברה, וממילא המניות תפסדנה בערכן את שוים, אבל בשום אופן אין לו רשות לנגוע בנכסיו הפרטיים של בעל המני", וכל החילוקים הללו, אפשר לבאר ולכלול בקיצור, אם נגדיר ככה. הבעלות של בעלי המניות אינה אינדיווידואלית כלומר מקושרת עם הבעל, כשם שמצינו המושג ממוני' בב"ק, שפירושו הוא אחראי בכל מובן בעד ממונו, ונכסיו אינן עריבין ליה, בעוד שהכא כל בעלותו מוגבלת בחלק שיש לו במניות וכו', אלא זה כלל (געזאמטהייט) הנכסים השייכים להחברה, וכאלו הנכסים האלה היו אישיות משפטית (יוריסטישע פערזאנה), וכזה היא באמת העמדת משפטית של האקטינגעזעלשאפט במשפט המודרני, אכן השאלה עומדת אם מושג כזה הי' ידוע לחכמינו ז"ל".

שהחברה בערבון מוגבל, סבר שמהות החברה זה כיישות משפטית נפרדת, ע"ש.

הברעת המנחת יצחק (שם ס"ק יא²⁵) היא שאכן הטעם של ערבון מוגבל אינו מפקיע מידי בעלות, ואין להביא ראיה מממון מדינה שבוודאי אינו בבעלות התושבים, כי לתושבים אין שום יכולת לקבוע בממון זה, משא"כ בחברה בע"מ שיש למחזיקי המניות זכות הצבעה באסיפת בעלי המניות בה מתקבלים החלטות שיש להם השפעה על אופן התנהלות החברה, ואע"פ שעיקר ניהול החברה באופן השוטף נעשה רק ע"י חברי הדירקטוריון, עכ"פ כל שנשאר איזה משמעות לבעלות אפילו היא מוגבלת,

המנחת יצחק למד בדעת היד שאול שעיקר טעמו מחמת שחברה היא בערבון מוגבל, שהרי את טעם מהרי"א הלוי שאין לבעלים זכות בניהול החברה כבר דחה היד שאול, וע"ז הקשה בסברא (שם ס"ק י): "בעל העסק מצרף עמו אשתו ובניו הסמוכים על שלחנו לקרוא עליהם שם חברת מניות, דלפי חוקי המדינה, יש ע"ז דין חברת בע"מ, כמו בחברת בע"מ גדולה, וכי יש להעלות על הדעת לומר, דמשום כן יהיה מותר להם לשהות חמץ בפסח, במקומות השייכים להחברה, היתכן לומר כן ח"ו". אולם המעיין בקובץ יד שאול יווכח שרק מצירוף שני הדברים, א: מיעוט ההשפעה של הבעלים בחברה, ב:

25. "אבל באמת אין בסברתינו, כדי להוכיח על כלל כל בעלי מניות לחומרא, וגם אין בסברת הרב הנ"ל כדי להוכיח על כל בעלי מניות להקל, ואפרש דברי, דהנה הא בודאי יש להוכיח מסברתינו, דהא בעצמה מה שנעשה לאישיות משפטית עפ"י הדין לשלילה, ולומר דמה שהבעלים יש להם עוד דעת בעלים בגוף העסק, לא מעלה ולא מוריד, זה בודאי ל"מ עפ"י הדין להקל, אבל עדיין יש לחלק בין בעלות גמורה, ובין בעלות מוגבלת, בכח בעלות לחיוב, ולומר דשאני היכא דבעלי המניות המה בעצמם העוסקים בהעסק, ויש להם בהעסק דעת בעלים בלי הגבלה, דאז אף שמוגבלת בעלותן לשלילה, שפיר יש להם דין בעלות לכל הנוגע לדינא דאסורא, אבל היכא דאין המה בעצמן מנהלי העסק, ומוגבלת בעלותן גם לחיוב, דאז אין להם דין בעלים, אבל גם ראיית הרב הנ"ל מסברא דלעיל להיפוך, אין ראיה ג"כ, דשאני נירות של הממשלה, דשם אין בעלות כלל לחיוב, ולא רק מוגבלת, דאילו בחברת מניות, נשארו עוד הרבה ענינים השייכים לבעלות, שיש להם עכ"פ חוות דעת מוגבלת וכמ"ש הרב הנ"ל בעצמו, בדברים נכונים כנ"ל, וא"כ י"ל דלא עדיף ממה דאיתא (בנדרים מח), דכל מתנה שאם הקדישה אינה מקודשת אינה מתנה, וכתבו הרא"ש והר"ן ליישב, דל"ק ממתנה ע"מ להחזיר, דהתם כל כמה דלא החזיר, הוי מתנה גמורה לכל מה שירצה, אבל הכא אין בידם להקנותם לשום אדם עיין שם, וכמו כן הכא באותה מדה שהבעלות נשארה ביד בעלי המניות, אף דבעלותן מוגבלת, מ"מ בזה המדה נחסרה מיד המנהלים את העסק, ופשיטא דאין בידם להקנותם לשום אדם, רק אם הוי לטובת בעלי המניות, וממילא לא יצאה עדיין מרשותם לגמרי, ...ועוד י"ל דהוי כעין גט בידה ומשיחה בידו (גיטין עח:), דהרי בידם של בעלי המניות, אם כולם מסכימים לבקר העסק, אין מידם מציל, ומה"ט י"ל עוד דדומה למה דאיתא בש"ס בכמה מקומות, דהואיל ואי בעי איתשל עלה ממוני' הוא. אבל כל זה בחברת מניות שהשתתפו ביניהם אנשים פרטיים, בשווי זכויות לכל אחד מבני החבורה, משא"כ בנירות של הממשלה, וכן בשטרי כסף של בנק ממשלתי (באנק נאטס), שאין לבעליהן אף זכות הצבעה בהעסקים של המדינה, והוא הדין במניות ממין שקוראין (אשערס) מניות א', שאין לבעליהן זכות הצבעה בעניני החברה, באלו שפיר י"ל שהמה כמו שטרי מלוה, על תנאי שיקח חלק מהריוח לפי אחוז, וכן להפסד".

עדיין נחשבים כבעלים, אולם למחזיקי מניות שאין עימם זכות הצבעה, אין להם שום בעלות בה והם רק כמלווים לחברה. [ראוי להעיר כי גם במדינה דמוקרטית יש השפעה מועטה לתושב על אופן

התנהלות המדינה, ופעמים שהשפעה זו מורגשת הרבה יותר מאשר ההשפעה של מניה בודדת בחברת גדולה שיש בה מניות רבות, ואפילו הכי כתב מנחת יצחק כדבר פשוט שבממון מדינה אין בעלות].

ראיות בהלכה שהביא המנחת יצחק

במנחת יצחק הביא ראיות שאפילו ממון ציבורי נשאר בבעלות הציבור.
 א²⁶: מהירושלמי (פסחים פרק א הלכה א) שבית כנסת חייב בבדיקה מחמץ, וכן נפסק בשו"ע (או"ח סימן תלג סעיף י). ב²⁷: מהגמרא (מגילה כז:) שאסרה תשלום ריבית בהלוואה מקופת בית הכנסת, ומוכח שבממון ציבור יש בעלות בממון לציבור עצמו, שאם לאו הכי, הרי זה ממון שאין לו בעלים, ואין כאן לא איסור חמץ ולא איסור ריבית. אמנם את הראיה מאיסור חמץ דחה (שם ס"ק יג) ע"פ דברי מהרש"ם שחייב לבדוק בשל החשש שמא ימצא חמץ ויאכל. אך ראייתו מאיסור ריבית צ"ב, כי איסור ריבית אינו תלוי בבעלות של היחיד בממון, רק שיהיה 'ממון ישראל', ולא ממון הקדש, וכפי שהקשה איהו גופא על הצפנת פענח בשו"ת מנחת יצחק (ח"ד סימן יז).

ג: עוד הביא (שם ס"ק יח) ראיה מהגמרא (נדרים מח.) שאחד מבני העיר שהדיר את

חבירו הנאה, חבירו אסור גם בממון בני העיר, כיון שלמדיר יש חלק בממון כאחד מבני העיר. וז"ל: "וא"כ יש לשאול אמאי באמת אסורין בדבר של אותה העיר, הרי כיון שנעשה נכסי צבור, נשתנה הענין לעצם אחר, ושוב אין לו שייכות עם היחיד, ואיך יש לו כח לאסור על חבירו ממון הצבור, הרי הוי כאוסר דבר שאינו שלו".

ומזה הוכיח (שם ס"ק יב²⁸) שגם בנכסי ציבור יש בעלות, וכ"ש בנכסי חברה, ונראה כוונתו. א: כי נכסי ציבור נאספו לצורך ניהול כללות הציבור, ומצד הסברא יותר אין בהם חלק ליחידים. ב: ואם מת אחד מבני הציבור אין לבניו בזה חלק. ג: הפורש מציבור, אינו יכול לדרוש חלקו. ד: שבממון חברה הוא נוטל מחמת חלקו רוח כשיעור חלקו, וברכוש ציבור אינו נוטל לפי חלקו אלא לפי צורכו. ה: בחברה לכל שותף יש חלק כפי השקעתו, אך בנכסי ציבור הכל

26. שם ס"ק יב

27. שם ס"ק יד

28. "דודאי פשיטא דאין עדיפות להבעלות של כל יחיד ויחיד שהתנדב לנכסי הצבור, בנכסי הצבור, יותר מהבעלות שיש לבעלי מניות בנכסי החברה, וגם לשלילה, כנהוג היום, שאין נכסיו הפרטים אחראים בעד חובות הצבור, נוסף ע"ז שאין להם שום חלק בהרוחת הנכסים של הצבור, ועוד חילוקים רבים, שהבעלות מוגבלת יותר ליחידים בנכסי הצבור, מבבעלי מניות בנכסי החברה".

שווים, כי חלקו בהם רק מצד היותו חלק מהציבור, ולא כמשקיע.

וכתב (שם ס"ק יט) שאין לדחות שנכסי ציבור יותר בבעלות הציבור, שהרי יש להם זכות הנאה מהנכסים, א: "דהרי יש כמה נכסי ציבור שאין רשות לשום אדם להשתמש, בלתי רשות המנהלים". ב: שהעובדה שבחברה יש למחזיקי המניות חלק מסוים, והם נוטלים כנגדו רווחים, יותר מגדיר כבעלים, מאשר מה שתושב משתמש בממון בני העיר כאחד מתושבי העיר. וז"ל: "שקשה לומר דבעלי מניות שכל בני החברה בספר נכתבין, ויש לו שטר על מעותיו, יהיה גרע מזה".

עוד כתב (שם ס"ק טו) שאין לחלק שחברה גריע טפי לפי שהיא בערבון מוגבל, אבל נכסי הציבור דאיירי בהו איירי בגוונא שנשתעבדו נכסיהם הפרטים לחובות הציבור, כי מסתימת המפרשים משמע דאיירי בכל גוונא²⁹.

וליישב דעת החולקים נראה, שיש לחלק שבחברה שהוא גם מופקע מניהול החברה, וגם אין לו זכות שימוש והנאה בממון החברה, הדבר ניכר ביותר שהוא מופקע מבעלות בממון החברה, וכל חלקו רק ברווח. אבל בממון בני העיר הוא שותף מלא, והוא משתמש ונהנה מעצם

הממון, והעדר כח ניהול לחוד, אינו מורה בהכרח על הפקעת הבעלות מחלקו בשותפות. וגם דמאחר שהחברות נוסדו בדיני הערכאות, דעת סתם בני אדם להקים חברה כפי שהיא קיימת במנהג רוב בני העולם כקופה נפרדת העומדת בבעלות של טובת מחזיקי המניות, ולא בבעלות ישירה של מחזיקי המניות, וכפי שהיא מוגדרת בחוק כ'אישיות משפטית נפרדת'.

ולקמן (חלק ב) יתבאר שבממון ציבור עצמו ישנם שני סוגים, א: שהוא עומד בבעלות של השותפים אלא שהתערבו החלקים והשתעבדו זה לזה. ב: שהוא עומד בבעלות נפרדת של טובת הציבור, ואין בו חלק פרטי מעורב לשום אחד מהשותפים.

וכל מה שהביא המנחת יצחק ראייה שיש לפרטים חלק בממון ציבור, ולכן מוטל עליהם אחריות לאיסורי תורה הקיימים בממון, היינו בממון ציבור שעומד בבעלות של השותפים, וכפי הדוגמא שהביא מבית כנסת של בני כפרים, אך הצפנת פענח השווה חברה לבית כנסת של בני כרכים שאין בו חלק לפרטים כלל וכלל, וכן יש לבאר בדעת היד שאול, וכפי שיתבאר כל זה באריכות לקמן (חלק ב).

29. בדבר זה יש לדון כי שמא הגם שנכסי בני העיר לא משועבדים לחוב, בני העיר עצמם מחויבים לחובם, משא"כ בחברה שאין למחזיק מניות שום שייכות עם חוב החברה.

מו"מ הלכתי בנידון בין המנחת יצחק למועדים וזמנים

החוק, הגם שאין בדיני תורה מציאות כזו, עכ"פ מהני כוונתם שיצא הכסף מרשותם ונהיה להלוואה.

עוד כתב (שם³²) שהרי מהרי"א הלוי ומהר"ם שיק והגאון משטעבין וחשב האפוד סברו, שאפילו כאשר יש זכות הצבעה, כיון שעיקר החברה מתנהלת ע"י דירקטוריון, אין מחזיקי מניות נחשבים כבעלים בה, ושיטתו בתשובה, היא רק כהכרעה שכל שנשאר איזה כח ניהול בחברה אכן נחשב כבעלים, אך כשאין כלל כח ניהול, נחשב רק כמלווה לחברה כסף בתמורה לרווח.

עוד הקשה במועדים וזמנים (שם³³): דמה ראייה הביא המנחת יצחק שאין בעלות כשאין כח ניהול, מתושב מדינה שאינו בעלים בה, שהרי במדינה אין ליחיד

במועדים וזמנים (ח"ג סימן רסט הגה א³⁰) נתקשה מדוע כאשר הניהול עובר לידי הדירקטוריון פוקע בעלות, והרי בוודאי יכול שותף אחד להסמיך שותף אחר לנהל, ואין דבר זה מפקיע מבעלותו.

ע"ז השיבו במנחת יצחק (ח"ז סימן כו³¹), שהרי איהו גופא כתב (הו"ד לקמן) שיהודי שהפקיד בחברה של גוים, אינו נעשה שותף עמהם, דכיון שלפי דיניהם חברה היא "יישות משפטית נפרדת", כוונת הגויים בשותפותם בחברה להוציא הממון מידי הבעלים, לכן הגם שלפי ההלכה אין מושג כזה, מהני כוונתם שגם כספו של היהודי יצא מרשותו, כי היהודי מפקיד את כספו על דעת החברה כפי שהיא בחוקי הערכאות, וה"ה יש לומר בכל חברה כיון שמקימים אותה על דעת

30. "ודבריו תמיהין מאד, הגע בעצמך האם בשותפין שנשתתפו, ואחד התנה לחבירו שהוא שותף כפי מעותיו, אבל מ"מ מקבלו לשותף רק באופן שאין לו שום זכות כלל להתערב בעניני העסק, רק לקבל רוחיו לבד, האם נימא דפקעה בזה שותפותו".

31. "הנה דחייתו חוזר ונראה בדבריו עצמן, במה שדן, שחברת מניות, לפי דין תורה, לא הוי רק כמלווה בעלמא, וזה באמת סברת המהר"ם שיק והמהרי"א הלוי, שהבאתי בספרי שם". אמנם במועדים וזמנים (שם) כתב כן רק בישראל שהפקיד בחברה של גוים, כיון שדעתם ע"ד החוק, אבל בישראל סבר שחברה נשארת בבעלות גמורה של מחזיקי המניות.

32. "וזה הוי כעין הכרעה, בין אותן שס"ל דבכל שותפות כה"ג, לא הוי יותר ממלווה בעלמא, ובין אותם שס"ל שיש להם דין בעלות".

33. "ומה שדימה נכסי ממשלה או ציבור לא דמי כלל, דנכסי ממשלה שייכים באמת לציבור דוקא, ואין ליחיד שום זכות למכור זכויותיו מחלק מהציבור, שאין לו באופן פרטי שום זכויות רק בתוך ציבור האזרחים, וכן בקרבן ציבור אינו יכול להסתלק, שאין לו באופן פרטי כלום כמ"ש, אבל בחברת מניות אף שאין לו זכות הצבעה, יש לו זכויות באופן פרטי שיכול למכור לאחר, וכן במקרה שהחברה מפורק מקבל לפי מניותיו חלק בנכסי החברה, ותלוי אם מניותיו "בכורה" או לא, אבל לפי הכסף שהשקיע בכל אופן מקבל בפירוק כספו בחזרה מהון ורכוש החברה שיש לו בה שותפות לפי ערך מעותיו, וא"כ הוא בעלים ולא דמי כלל ליחיד בנכסי ציבור, שחסר לו לא רק השפעה אלא בעלות, שאין לו כיחיד מה למכור כלל, וא"כ מסתברא דבמניות עוברים בכל יראה".

בה שום חלק, וכל זכות בה רק כתושב במדינה, משא"כ בחברה שיש לו חלק מוגדר, והוא נוטל רווחים כנגדו, ויכול למכור ולהוריש חלק זה, וכן כאשר החברה מתפרקת חוזר לקבל ממונו לפי חלקו. ע"ז השיב במנחת יצחק (שם³⁴), שאת הראיה ממדינה לא הביא מסתם רכוש הנמצא ברשותה, כי אם ממחזיק נירות ערך של מדינה, וממחזיק שטרות חוב של בנק ממשלתי³⁵.

במועדים וזמנים (שם³⁶) כתב, שהגם שבדיני ישראל אין מושג "יישות משפטית", וממון שמתנהל כפרטי לעולם נשאר בבעלות הפרט, ורק ממון

ציבור אינו שייך לפרטים שבציבור, כי אם לכללות הציבור, וכנ"ל. מכל מקום הגוים יכולים לחדש דבר זה בדיניהם, וכשם שיכולים לקבוע כל שאר דיניהם. ולכן גוים שמקימים חברה דינה כ"יישות משפטית נפרדת", אך כלפי ישראל שמשקיע בחברה זו, אין החברה מוגדרת כ"יישות משפטית נפרדת" שהרי בדיני ישראל אין מציאות ממון כזו, וכספו נשאר בבחינת הלוואה לחברה. אבל ישראלים שמקימים חברה, החברה נשארת בבעלותם, אלא שכיון שהקימו ע"ד החוק, אפילו שהגדרה הבעלותית של החוק לא חלה, דיני החוק חלים, שכל תנאי שבממון תנאו קיים. חשוב לציין כי בתשובה מאוחרת

34. "והבאתי לזה, מנכסי צבור ונכסי ממשלה, ודייקתי לפרט את נירות של הממשלה, ובאנק-נאטס, וע"ז כתב כת"ה, דלא דמי כלל, דאין ליחיד שום זכות למכור זכויותיו, אבל בחברת מניות, אף שאין לו זכות הצבעה, יש לו זכות באופן פרטי, שיכול למכור לאחר. כ"ז לא הבנתי, דבודאי יש לו זכות למכור את הנירות של הממשלה, ומכ"ש הבאנק-נאטס שלהוצאה נתנה, וממילא, מוכר עם זה, את חלקו. אשר לו בנכסי הממשלה, כנגד שיווי הנירות והבאנק-נאטס".

35. דבריו צריכים ביאור, שהרי שטרות אלו הם שטרי חוב, ואין להם שייכות לקנין במדינה, משא"כ מניות שמקנים זכות חלקית ברכוש החברה.

36. "ועכשיו נתבונן נא ונראה שגוים שמקימים ורושמים בבורסה חברה בע"מ, הלוא רצונם לפי התקנות, והיינו בבריה חדשה כנ"ל, ואנו עם ישראל אין לנו מושג הזה כלל בדיני ממונות, וגם אי אפשר לנו לייצרו, שמשפטי דיני ממונות אצלינו מגבילים זכות קנייני ממון לאדם חי דוקא, ואין למת אף ביצירת חוק שום קנייני ממון כלל, ולדידן אפשר רק שותפות בתנאים מסוימים, ולא חברה בע"מ בגדר הנ"ל, ...וע"כ בעצם המעות שגוי מקבל מישראל למניות בחברה בע"מ, הם מדין תורה אצל המנהלים כמלוה בעלמא, שנתכוון לגוף שאינו קיים ע"פ דין תורה, והמעות כאן ע"כ כמלוה, ולכן אם החברה הרויחו הגוי מוסר לו רווחים כדיניהם, והישראל פשיטא דמותר לקבל כיון שכך דינו אצל הנוכרי אין בזה גזל נכרי, אבל אם ישראל הפסיד מהקרן, נראה שמדין תורה אם ידנו תקיפה נימא דהמשקיע לא הפסיד, דנאמר ששותפותו לא חל כלל לדינינו, והמעות מלוה שחייב היה להחזיר, ואין בכחו להפסידו".

"אמנם האמת ואף שאין בדין תורה מושג 'חברה בע"מ' כפי מושגי האומות הלוא בידינו לעשות חברה בע"מ גם לפי דין תורה כגדר שותפות בעלמא, ובתנאים שאין עליהו שיעבוד הגוף, והממון בהעסק גופא לבד משועבד לעסק הזה, ואין צורך לנו לצייר חברה בע"מ כגולם דוקא, וכדמות שמציירים השופטים ומחוקקים באומות העולם, שלהם ניקל טפי להבין הדברים ככה, וכיון שבכחם לפי הבנתם לייצר האי מושג, החוק יצר להו האי בריה, ושפיר מפרשים שהגדר כן, אבל אנן בדידן ומשפטים בל ידועים, ואנו כפופים לתורת משה רבינו ומשפטי השו"ע, וא"כ חברה בע"מ שותפות ממש עם תנאים מסויימים כל חברה וחברה כפי רצונה".

יותר (תשובות והנהגות ח"ה סימן קו³⁷) מבואר שכתב דבר זה רק כמסתפק, ולדינא לא הכריע שאין בדיני תורה מציאות של חברה כממון ציבור.

במנחת יצחק הקשה על דבריו, וז"ל: "ומה שכתב לחלק בין חברת מניות, שגוים מקיימים, ורושמים בבורסה חברת מניות, ובין אם יהודים לבד מוציאים, דבעכו"ם בטל כל העסק, ונשאר

מלוה, ובישראל השותפות קיים, אבל לא כמושג שלהם, כ"ז תמוה, דאם נזיל בתר הכלל, דכל תנאי שבממון קיים, כמו שכתב כת"ה בתחילתו, א"כ בין בישראל ובין בעכו"ם, חל עליהם כפי תנאם, ואם נאמר דשותפות כה"ג, אין לה קיום, גם בישראל הוי כן, דהאיך אפשר לאחוז החבל בב' ראשין, לומר דתנאם בטל, ונכריח עליהם שותפות שלא כרצונם"³⁸.

מדוע לדעת המנחת יצחק שורש החילוק תלוי בזכות הצבעה

במנחת יצחק פתח את הנידון (ח"ג סימן א) בדעת מהרי"א הלוי שתלה את מה שאין בעלות למחזיקי המניות בזה שאינם קובעים המדיניות בחברה, וכי הכל נקבע על ידי חברי הדירקטוריון (נקרא בלשוננו - העדר בעלות לחיוב). וע"ז הביא את שאלת היד שאול (ס"ק ז) שעדיין יש בידם סמכויות רבות, וגם יכולים לחזור ולפרק את החברה ואז יחזרו כל הסמכויות אליהם. אמנם כאשר כלל אין בעלות

לחיוב, וכגון בממון מדינה שכל עניני הממון נקבעים רק על ידי הממשלה בוודאי אין בני המדינה נחשבים בעלים בממון.

והראיה לדעת היד שאול (ס"ק ח) שמחזיקי המניות אינם בעלים בחברה, הוא בצירוף התמיה מדוע אין גוברים ממחזיקי המניות את חובות החברה, וזה מורה שהם אינם בעלים בחברה, (בלשוננו - העדר בעלות בשליה). וע"ז הקשה המנחת יצחק (ס"ק י)

37. וז"ל: "וכיון שכשמקיימים חברה הרי כוונתם שיהא כפי חוקיהם, והיינו שהרכוש גופא אינו שייך לבעלי המניות כלל אלא לגוף מת, א"כ יל"ע אם לפי דין תורה נקרא בכה"ג בעלים. ובמועדים וזמנים פלפלתי בזה באריכות, ולא זכיתי להגיע בזה לידי הלכה ברורה".

וז"ל בתשובות והנהגות (ח"ב סימן תכא) "אך כאמור בחברה בע"מ כשאין להם כח ניהול והוגדר כחברה בע"מ חשיב החברה בשליטת בעלי החברה המנהלים בפועל, ובשליטה זו בטל כח הישראל שבמניות שיש לו זכויות מועטות, וכזכויות ברוחים כעין קנין ברווחי ריבית דעכו"ם", אך נראה שכתב זה לגבי חשש איסור ריבית, שבעלות כזו קלישא ואין בה איסור ריבית בממון ישראל.

38. ולכאורה כוונתו אינה להקשות על מה שהגויים יכולים ליצור חברה כאישיות משפטית נפרדת, והישראל אינם יכולים לעשות זאת, שהרי זה נתבאר היטב שהגויים לא הצטוו בדיני ישראל, אלא להקשות מדוע ישראל שמשקיע בחברה של גויים מתפרשת כוונתו כקונה אדעתא דיישות משפטית, וכיון שזו אינה קיימת נעשה כספו כהלוואה, הרי גם הישראלים מקיימים חברה אדעתא דיישות משפטית נפרדת, ומדוע לא יהיה גם אז הכל כהלוואה. ודעת המועדים וזמנים שיש לחלק שישראלים שומרי תו"מ כוונתם להקים חברה כפי שהיא בתורה, אלא שהם רוצים את התנאים שיש לחברה בחוק, אך ישראל שקונה אצל גויים עוסק עימם כפי דעתם.

להוכיח, ומסיים (ס"ק כג⁴⁰) דמוכח שבעלות מוגבלת נחשבת גם היא כבעלות על פי תורה, וזה במניות שיש עכ"פ זכות הצבעה, אך כאשר גם בעלות מוגבלת אין, אינו נחשב כבעלים רק כהלואה.

ומפשטות כוונת דבריו נראה, שיש כלל שהבעלות תלויה בכח לנהל את הממון, ולכן בני המדינה אינם בעלים בממון המדינה, וכן מחזיקי **מניות** בלי זכות הצבעה אינם בעלים, אך אם יש כח לנהל את הממון אפילו הוא מוגבל ביותר כבר נחשב לבעלים בממון.

אך נראה להוכיח שהבעלות בממון תלויה באמת בכוונה של המשתתפים בממון, שהרי המנחת יצחק (שם ס"ק כא⁴¹) הקשה דלשיטתו מפני מה נחשבים בני הציבור כבעלים בממון ציבור, והרי כל ההחלטות מתקבלות דווקא על ידי הגבאים, ולהם אין שום כח לנהל את הממון, וישיב כי ממון ציבור ניתן לצורכי מצווה, ובזה אדרבה

מאדם פרטי שפתח חברה עם אשתו והם מנהלים יחדיו את החברה, שהם בוודאי נחשבים כבעלים, ואפילו שהם אינם משועבדים לחובות החברה כלל. והסיק (ס"ק יא³⁹) שהעדר בעלות לשלילה בוודאי אינו מחסיר בבעלות, כל זמן שיש בעלות גמורה לחיוב, שהבעל ואשתו מנהלים בעצמם את החברה.

אך כתב (ס"ק יא) שהגם שבממון מדינה הוא מסכים עם היד שאל שאחר שאין לבני המדינה שום בעלות לחיוב בוודאי אינם נחשבים בעלים, ולכן גם בחברה מחזיק **מניות** שאין לו זכות הצבעה אינו נחשב כבעלים, אך מחזיקי **מניות** שיש לו זכות הצבעה אפילו שההשפעה שלו מוגבלת נחשב כבעלים, ולזה יצא להביא ראיה מממון ציבור שההחלטות מתקבלות על ידי הגבאים, ובני הציבור נחשבים כבעלים בממון לעניין האיסורים, אפילו שזכותם מוגבלת, ובנקודה זו מאריך

39. וז"ל: "אבל עדיין יש לחלק בין בעלות גמורה, ובין בעלות מוגבלת בכח בעלות לחיוב (-להשפיע על מדינות החברה), ולומר דשאני היכא דבעלי המניות המה בעצמם העוסקים בהעסק, ויש להם בהעסק דעת בעלים בלי הגבלה (-דהיינו באיש ואשתו שפתחו חברה), דאז אף שמוגבלת בעלותן לשלילה (-שאינם חייבים את חובות החברה), שפיר יש להם דין בעלות לכל הנוגע לדינא דאסורא.

אבל היכא דאין המה בעצמן מנהלי העסק (-שיש דירקטוריון לניהול), ומוגבלת בעלותן גם לחיוב, דאז אין להם דין בעלים, - אבל גם ראיית הרב הנ"ל מסברא דלעיל להיפוך, אין ראיה גם כן, דשאני נירות של הממשלה, דשם אין בעלות כלל לחיוב, ולא רק מוגבלת, דאילו בחברת מניות, נשאר עוד הרבה ענינים השייכים לבעלות, שיש להם עכ"פ חוות דעת מוגבלת וכמ"ש הרב הנ"ל בעצמו, בדברים נכונים כנ"ל."

40. וז"ל: "תבנא לדינא, דבעלות מוגבלת הוי בעלות לפי דתה"ק, וע"כ בסתם מניות, שיש עכ"פ בעלות מוגבלת, לבעלי המניות, יש להם דין בעלות, ובאותן מניות שאין להם שום דעת בעלים לא מיני' ולא מקצתו, ואף לא לחוות דעתם עכ"פ בישיבה המתקיימת בין חברי החברה מזמן לזמן, וכמו בניירות של הממשלה, בזה י"ל דל"ה אפילו בעלות מוגבלת, ונחשב רק כהלואה, בקבלת אחריות כנ"ל."

41. וז"ל (שם ס"ק כא) "צריכין למודעי, לפי מש"כ לעיל, דבניירות של ממשלת המדינה, וגם במניות שהמה כיוצא בזה, דכיון שאין לו שום דיעה אף דעת מוגבלת בהם, י"ל דל"ה להם דין בעלות ליחידים, א"כ היינו צריכים לחלק כן בנכסי צבור, ומדסתמו ולא פירשו משמע דאין חילוק, וטעמא מאי, י"ל משום דנכסי צבור נתנו לדבר מצוה, הרי רצונו בשעת נתינה, שישאר לו דין בעלות עד גמירא."